

ՆՈՒԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

4.- Նուիրապետության զարգացումն յԱռաքելական դարու:

Զկնի Համբարձման Տեառն մերոյ մետասան Առաքելոց առաջին գործն եղաւ, թերեւս ըստ պատուիրանի եւ յանձնարարութեան Քրիստոսի, իւրեանց դասու Երկոտասան թիւը լրացնել. որ Յուդայի կորստեամբն պակասեր էր. եւ վիճակարկութեամբ Մատաթիա անուն մէկն ընտրեցաւ 'ի տեղի անկելոյն: Յետ այսորիկ մի քիչ ժամանակ եւս կը մնան Երուսաղէմի մէջ "միաբան 'ի միասին" ըստ պատուիրանի Տեառն թէ "Նստարու՛մ 'ի քաղաքիս, մինչեւ զգնուցուիմ զօրութիւն 'ի քարձանց": Հոգին սուրբ էր այդ զօրութիւնը. որ, ինչպէս յառաջ ալ ըսուած էր, "առաջնորդեսցէ ձեզ ամենայն ճշմարտութեամբ": Հոգւոյն սրբոյ զօրութեամբն պիտի կարենային իրագործել այն իրաւունքներն ու իշխանութիւններն զոր Յիսուս նոցա պարգեւած էր, այն որ նախընթաց յօդուածոյն մէջ ըստ բաւականին քաջատրուեցաւ: Պենտէկոստէի տօնին մինչդեռ Առաքեալք հաւաքուած էին այն խորհրդաւոր վերնատան մէջ, ուր Փրկիչն իւր վերջին պասեքը կերաւ: Հոգին սուրբ հրաշալի երեւոյթներով իջաւ անոնց վերայ եւ զնոսա 'ի քարոզութիւն Աւետարանին եւ 'ի հիմնարկութիւն Եկեղեցւոյ, առ որ կոչուած էին, որոշեց եւ օծեց: Եկեղեցւոյ ծննդեան օրն էր այդ օր, յորում՝ հիացեալ քաղութիւնը Պետրոսի քարոզութեամբն համոզուած՝ երեք հազար թուով մկրտեցան 'ի Քրիստոս: Հիմա որ Քրիստոս այլ եւս մարմնով անոնց մէջ չէր, մի անգամ ընդ միշտ Սուրբ Հոգին շնորհուեցաւ Եկեղեցւոյն որ կառավարէ եւ առաջնորդէ եւ Քրիստոսի խոստումն թէ "ես ընդ ձեզ եմ գամենայն աւուրս" փոխանորդաբար կատարէ:

Արդարեւ հրաշալի էր Սուրբ Հոգւոյն ազդեցութիւնն այդ Երկոտասան ուսմիկ, շինական եւ ձկնորս մարդոց վրայ: Նոքա որ Քրիստոսի ներկայութեան ամեն ինչ որ կը գործէին, ամեն ինչ որ կը խօսէին, միայն պախարակուելու եւ յանդիմանութեան կ'արժանանար, նոքա որ փոքրիկ մանուկներու նման ամեն չնչին բանի քաջատրութեան կարօտ էին եւ մշտնջենապէս իւրեանց աստուածային Վարդապետի խրատուց եւ առաջնորդութեան կը նայէին. այդ մարդիկն այժմ անվեհեր կերպիւ եւ կատարեալ վստահութեամբ Երկնից արքայութեան պատգամը կը քարոզեն ամենայն ճշմարտութեամբ իրենց շուրջը յամենայն ազգաց ժողովեալ քաղութեանը, ամեն մէկուն իրեն ծանօթ քարքառովն լսելի: Եւ ոչ թէ միայն առժամանակեայ գրգռման հետեւանք էր այդ երեւոյթն, այլ յետ այնու երկար տարիներ մի այնպիսի վստահութեամբ եւ քաջասրտութեամբ կատարեցին իրենց պաշտօնն, եւ այնչափ մեծ էր իրենց աշխատութեան արդիւնքն, որ պարզապէս անկարելի էր առանց գերբնական օժանդակութեան այդպիսի ուսմիկ մարդերէ սպասել կամ յուսալ: Աստուածային յատուկ տնօրէնութեամբ Պօղոս, որ ի սկզբան Աւետարանի ամենէն սոսկալի թշնամին էր, կոչուեցաւ յԱռաքելութիւն եւ Երկոտասանից հետ դասուեցաւ՝ միեւնոյն իշխանութիւններն ու իրաւունքներն քաջառիկ կերպիւ ստանալով զոր նոքա աստիճանաբար 'ի Քրիստոսէ ստացած էին, կամ ինչպէս առ Գաղատացիս կը գրէ թէ ինքն է "Առաքեալ ոչ 'ի մարդկանէ կամ 'ի ձեռն մարդոյ, այլ 'ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի". եւ յետոյ կ'ըսէ թէ "զԱւետարանն, որ աւետարա-

նեցաւ յինէն, ոչ է ըստ մարդոյ, քանզի եւ ոչ եւ 'ի մարդոյ առի, եւ ոչ ուսայ յումեմէ, այլ 'ի յայտնութենէն Յիսուսի 'Քրիստոսի': Սորա համար Պօղոս եւս համարեցաւ 'ի թիւս Առաքելոց, ինչպէս սովորաբար Երեմտասաներորդ Առաքել կը կոչուի, եւ նորա ըրածներն ու ասածները նոյնքան վաւերական եւ յԱստուծոյ ներշնչեալ են որքան Երկոտասանիցն. իսկ եթէ իւր գործոց արդեանցը նայելու լինիմք, կը տեսնենք որ նորա աշխատութեան արդիւնքն աւելի մեծ եւ ընդարձակ է քան թէ բոլոր միւս Առաքելոց գործերն 'ի միասին:

Եւ արդ եկեղեցւոյ նուիրապետութեան համայն իրաւունքներն ու իշխանութիւններն եւ գործադրելու գործութիւններն Առաքելոց ձեռքն էին, այսինքն, այն ինչ որ ընդ պարագայս դարուց զանազան եկեղեցի թաժնուեցաւ եւ դարերէ 'ի վեր մասամբ եպիսկոպոսաց, մասամբ քահանայից եւ սարկաւագաց եւ ուրիշ քաղմաթիւ ստորաթաժանեալ աստիճանաց յանձնուած է, ամբողջովին Առաքելաւ կը գործէին: Իւրաքանչիւր Առաքել թէ՛ հայրապետ էր թէ՛ եպիսկոպոս, քահանայ, սարկաւագ, եւ այլն. եւ իւրաքանչիւր Առաքել անկախ եւ ինքնիշխան գործելով հանդերձ միւսներուն հակառակ չէր, եւ իւր ըրածը կատարեալպէս համաձայն էր միւսներու ըրածներուն, որովհետեւ ամենեքին միեւնոյն կրթութիւն եւ իշխանութիւն ստացած էին, եւ հիմա ամենեքին միեւնոյն Սուրբ Հոգւոյն առաջնորդութիւնը կը վայելէին: "Ոչ 'ի մարդկանէ եւ ոչ 'ի ձեռն մարդոյ" - Պօղոսի անշփոթ խօսքերն են. հետեւաբար ոչ առաքելապետի, ոչ տեսանելի գլխոյ պէտք կար. իւրաքանչիւր Առաքել ուղղակի կապուած էր 'Քրիստոսի հետ, եւ իւր ձեռնով հաստատուած եկեղեցւոյ թէ՛ տեսանելի գլուխ էր, թէ առաքելապետ էր, թէ 'Քրիստոսի փոխանորդ էր. եւ ամեն ինչ որ մէկն էր, նոյնպէս էին եւ մնացեալք: Եթէ եկեղեցին իւր նախնական՝ փոքր եւ

սահմանափակ դրութեան մէջ մնացած լինէր, քնական է որ նուիրապետութեան աստիճաններն այսքան չէին քաղմանար, առաքելական իշխանութիւն ունեցող աստիճանաւոր կամ եպիսկոպոս մի ամեն քանի քաւական կը լինէր. եւ թէ՛ եպիսկոպոսութեան թէ քահանայութեան եւ թէ սարկաւագութեան պաշտօն կը կատարէր. քայց հարկաւ քահանայն կամ սարկաւագն եպիսկոպոսի պաշտօն չէր կարող կատարել: Եւ իրօք Առաքելաւ սկիզբէն այս դրութեամբ կը կառավարէին Երուսաղէմի անդրանիկ եկեղեցին, մինչեւ դէպք մը պատահեցաւ որ միշտ մեր նկարագրեալ զարգացման եղանակաւ պատճառ եղաւ իրենց պաշտօնի մէկ մասն այլոց՝ աւելի ձեռնհաս մարդոց յանձնելու, եւ այս եղաւ սկիզբն քաժամման նուիրապետութեան աստիճանաց:

Սուրբ Հոգւոյն գալստենէն ինչ յետոյ, "ի քաղմանաւ աշակերտացն" (այսինքն երբ քրիստոնէից թիւը շատցաւ), Երուսաղէմի նորընծայ եկեղեցւոյ մէջ տրտունջ ելաւ հելլենախօս հրեայ քրիստոնէից կողմէ, որք կը գանգատէին թէ իրենց աղբատներն ու այրիներն ողորմութեան տրոց մասին անտես կը լինէին, եւ ինչպէս պաղեստինաբնակ Հրէից աղբատաց ապրուստը կը հոգացուէր, իրենց կարօտելոց պիտոյքն նոյն խնամով չէր մատակարարուէր: Նախկին քրիստոնէից ընչից հասարակաց լինելու աղագաւ Առաքելաւ ստիպուած էին հաւատացելոց գանձապահութեան եւ աղբատաց խնամոց վերատեսչութեան պաշտօնն յանձն առնուլ, եւ կ'երեւի որ իրենց գործակատարք խտրութիւն դնելով 'ի մէջ հրէից եւ հելլենաց՝ այդպիսի տրտնջանաց առիթ տուած էին: Առաքելաւ անմիջապէս ժողովեցին 'զքաղմութիւն աշակերտաց" (այսինքն զհաւատացեալ քրիստոնեայս) եւ սկսան խորհրդակցիլ ասոր վերայ: Զկնի քննութեան իմացան որ ժամանակ

էր իրենց համար գերծանիլ մի այնպիսի գործէ եւ պատասխանատուութենէ, որ այդ տեսակ անպատեհութիւններ յառաջ բերելէ զատ՝ արգելք կը լինէր իրենց հովուութեան եւ ֆարոգութեան բարձրագոյն պարտաւորութեանց առ հաւատացելոց բազմութիւնն, որ օր ըստ օրէ կ'անէր եւ կը մեծնար: Ուստի առաջարկուեցաւ որ "սեղանոյ պաշտօնն" (այսինքն, աղփատաց ապրուստի հոգաժութիւնն) իրենցմէ առնուի եւ յանձնուի այլոց, որք լինին "արք վկայեալք 'ի հաւատացելոց, եւ լի հաւատով եւ Հոգւով Սրբով": Ըստ այսմ՝ ժողովն ընտրեց եօթն հոգի, զորս Առաքեալք աղօթիւք եւ ձեռնադրութեամբ հաստատեցին իրենց պաշտօնի վերայ: Ի սկզբանէ անտի ընդհանուր եկեղեցին գայս իրրեւ սարկաւագութեան աստիճանի հաստատութիւնը նկատած է, եւ իրօք ալ այսպէս է. թէպէտեւ Գործոց Առաքելոց մէջ երբեմն "երէց" անունը այնպիսիներուն կը տրուի որք սարկաւագ են, եւ երբեմն ալ ուրիշ անուններով կը յիշուին սարկաւագք, ինչպէս երբ Փիլիպպոս կը կոչուի "աւետարանիչ, որ էր յեօթեաց անտի", եւ ուրիշ աստիճանաց տարբեր եւ խառնիխուռն յորջորջումներ եւս կը գտնուին Նոր Կտակարանի մէջ. սակայն բուն աստիճանն ու պաշտօնը քաջ յայտնի եւ որոշ էր, եւ սարկաւագ մը բնաւ փառանայի կամ եպիսկոպոսի պաշտօն չէր կարող կատարել: Սարկաւագաց գլխաւոր պաշտօնն էր, ինչպէս տեսանք, աղփատաց խնամարկութիւնն եւ ագապի պատրաստութիւնն. քայց եթէ սարկաւագ մը ֆարոգութեան եւ աւետարանելու ձիրքն ու գիտութիւնն ունենար, որ եւ է օրինական արգելք չկար որ իւր յատուկ պարտականութիւնը կատարելէ զատ նաեւ Աւետարանի ֆարոգութեամբ պարապէր. որովհետեւ ամեն քրիստոնեայ որ Աւետարանի վարդապետութեանց տեղեակ էր՝ պարտական էր իւր գիտածը ուրիշներու

հաղորդել եւ իւր կարողութեան չափ աւետարանել ու ֆարոգել. հետեւաբար սարկաւագ մը կրնար միանգամայն ֆարոգիչ եւ աւետարանիչ լինել, ինչպէս էր Փիլիպպոս որ 'ի Սամարիա ֆարոգեց, եւ ինչպէս էր Ստեփանոս, որ յերուսաղէմ կը ֆարոգէր: Մկրտութիւնն եւս աւետարանչութեան հետ սերտիւ կապուած է, եւ սարկաւագ մի (նոյն իսկ հասարակ աշխարհական քրիստոնեայ մի) կրնայ, 'ի բացակայութեան եպիսկոպոսի կամ փառանայի, ամենայն վաւերութեամբ մկրտել: Բայց Հոգւոյն Սրբոյ շնորհիւ պարգեւելու իշխանութիւնը միայն եպիսկոպոսին է վերապահեալ. ուստի եւ Փիլիպպոս չը համարձակիր նորահաւատ Սամարացւոց վերայ ձեռք դնել, այլ լուր կը դրկէ յերուսաղէմ եւ անտի գՊետրոս եւ գեովհաննէս բերել կու տայ, որք գալով՝ "եղին զձեռս 'ի վերայ նոցա՝ եւ առնուին Հոգին Սուրբ":

Միեւնոյն կերպիւ փառանայական եւ եպիսկոպոսական աստիճաններն հետզհետէ Առաքելութենէ բաժանեալ՝ հաստատուեցան, մանաւանդ երբ մէկ կողմէ հաւատացելոց թիւը արագ արագ կը մեծնար եւ միւս կողմէ Առաքելոց կենաց վախճանը կը մօտենար եւ Եկեղեցւոյ սահմանադրութեան կատարելապէս հաստատուիլը անհրաժեշտ կարիք մը կը դառնար: Առաքեալք ոչ թէ միայն Եկեղեցւոյ համայն նուիրապետութեան բոլոր իրաւունքներն ու շնորհներն ունէին, այլ 'ի շնորհս Առաքելութեան մի ուրիշ իշխանութիւն եւս ունէին որ հիմա այլեւս չկայ, ոչ ալ նորա գոյութեան պտօք կայ, եւ որ առաքելական աստիճանի առանձին յատկանիշն էր, եւ զայն մեր ներկայ եպիսկոպոսութենէն կը գատէր: Եկեղեցւոյ հիմնարկութեան եւ հաստատութեան իշխանութիւնը նոցա յանձնուած էր, եւ ինչպէս մնացեալ ուրիշ սահմանադրութիւններն նոյնպէս ալ նուիրապետութեան աստիճանաց բաժանումն ու որոշումն անոնց ձեռքը

թողուած էր, որ ըստ պիտոյից եւ յարմարութեան բաժանեն եւ որոշեն: Այս կերպով իրենց պաշտօնն աւելի բարձր էր քան թէ ներկայ եկեղեցւոյ նուիրապետութեան բոլոր աստիճաններն ի մասին, եւ թէպէտ իւրաքանչիւր մէկը կարող էր պարզ եպիսկոպոսի պէս մի յատուկ քաղաքի վերակացութեամբ շատանալ, բայց իւրեանց պաշտօնն իրրեւ հիմնադիրք եկեղեցւոյ՝ կը պահանջէր որ շարունակ նախապահորդելով եւ Քրիստոսի արքայութեան սերմերը տարածելով՝ իրր թէ ամբողջ աշխարհն արշաւել, առանց մէկ տեղ հաստատուն կերպիւ մնալու: Այս կանոնին միայն մէկ բացառութիւն կար, եւ այդ էր Յակովբոս Տեառնեղբայր կոչեցեալ Առաքեալն, որ յատուկ առաքելական որոշմամբ եպիսկոպոս կամ մնայուն վերատեսուչ կարգուեցաւ: Երուսաղէմ քաղաքի, որ քրիստոնէութեան իսնճարուրն եւ եկեղեցւոյ կեդրոնն էր: Առաքեալք պէտք գգացին Երուսաղէմի մէջ իրենցմէ մին թողուլ որ պաշտօն ունենայ ընդհանուր եկեղեցւոյ ղեկը արտաքուստ կառավարել, եւ դժուարին դէպքերու եւ խնդիրներու մէջ՝ համաձայնութեան միջոցներու ձեռնարկել, եւ միանգամայն իւրաքանչիւր Առաքելոյ ուղեւորութեանց եւ քարոզութեանց արդիւնքը տեղեկանալով՝ մնացեալներուն հաղորդել: Ասոր համար կը տեսնենք որ Առաքեալք միշտ իւրեանց աւետարանական ուղեւորութիւններէն ժամանակ առ ժամանակ կը դադանայ Երուսաղէմ եւ իրր թէ համար կու տան իւրեանց գործոց եւ քարոզութեանց. եւ եթէ վիճարանութեան դժուարին խնդիրներու հանդիպէին՝ սովորաբար բոլոր Առաքեալները հոն կոչելով՝ ժողովոյ խորհրդակցութեամբ համաձայնութիւն կը գոյացնէին. եւ կը տեսնենք նաեւ որ Առաքեալք առանձին կերպով խնամ կը տանին Երուսաղէմի եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ աղքատաց օգնութեան: Այս պատճառաց համար պէտք եղաւ զՅակովբոս

Երուսաղէմի մէջ իրրեւ եպիսկոպոս հաստատել, եւ եթէ Քրիստոսի Զինուորեալ եկեղեցւոյ մէջ գլխաւորութիւն կար, Յակովբոսին կը վերաբերի այդ, ինչպէս մեր շարականն ալ կ'ըսէ. "Սա եղբւ գլուխ Առաքելոց սրբոց". եւ իսկապէս եւ բուն բառի նշանակութեամբն Երուսաղէմ է միակ Առաքելական աթոռն, որոյ առաջին աթոռական Սուրբ Գրոց անխարդախ եւ աներկբայելի վկայութեամբ՝ Առաքեալ մի էր, մինչդեռ մնացեալ ուրիշ աթոռք որք առաքելական կը կոչուին՝ Առաքելոյ մը քարոզութեամբն հաստատուած լինելու համար է եւ ոչ թէ քանզի Առաքեալ մը առաջին եպիսկոպոս կամ գահակալ եղած է նոյն աթոռոյ: Այս առարկայի վերայ այլ եւս երկարաբանելն մեր ճառի ներկայ սահմանէն դուրս է, մեր նպատակն էր միայն ցոյց տալ թէ քրիստոնէական եպիսկոպոսութիւն իւր առաջին կազմակերպութիւնն ստացաւ յանձին սրբոյն Յակովբայ, եւ Երուսաղէմի եկեղեցւոյ եպիսկոպոսական կառավարութիւնն եղաւ օրինակ ապագայ եպիսկոպոսական աթոռոյ: Մնացեալ Առաքեալք անդադար կը շրջէին եւ ուր որ բաւական թիւով եկեղեցի կը հաստատէին՝ անդ հաւատացելոց արժանաւորագոյնն՝ եպիսկոպոս կը ձեռնադրէին եւ եկեղեցւոյն տեսչութիւնը նմա յանձնելով՝ իրենք ուրիշ տեղ կ'երթային, եւ միայն հետուէն քղթակցութեամբ եւ երբեմն ալ անձնական այցելութեամբ իրենց հաստատեալ եկեղեցիները կը քաջալերէին եւ կը մխիթարէին. ի մի բան Առաքեալք զբաղուած էին սովորաբար իրենց պաշտօնի յատուկ գործովն. որ էր՝ Եկեղեցւոյ հիմնել եւ եպիսկոպոսութիւն հաստատել: Բնականաբար Առաքելոց կենդանութեան ժամանակ եպիսկոպոսական աստիճանն այն զարգացեալ եւ անկախ վիճակը չունէր որպէս ապագայ դարերու մէջ ստացաւ. բայց եպիսկոպոսութեան էական շնորհներն ու իշխանութիւններն ամբողջովին կը

յանձնուէր եպիսկոպոսաց, որպէս զի եւստֆա 'ի հարկին եւ ըստ պիտոյից ընդարձակէին եւ զարգացնէին, ինչպէս որ Առաքեալք եւս իւրեանց ստացած իշխանութիւնները զարգացուցին եւ ընդարձակեցին: Այսպէս կը գտնենք առաքելական թղթոց մէջ յառաջ իշխանութիւն եպիսկոպոսական պաշտօնի եւ պաշտօնէից, եւ թէպէտ "եպիսկոպոս" բառը միակերպ չի գործածուիր, եւ երբեմն երէց, հովիւ, աշխատակից կամ լծակից, հրեշտակ, վերակացու եւ այլ այսպիսի անուններ կը տրուին եպիսկոպոսաց, եւ երբեմն ալ եպիսկոպոս բառը երիցու կամ ֆահանայի մտքով գործ կ'ածուի, սակայն պաշտօնի եւ իրաւասութեան նկարագրութեամբն ամեն տարակոյս կը փարատուի եւ յայտնի կերպիւ կ'իմացուի որ այսպիսի տարբեր յորջորջմանց տակ ոչ այլ ինչ հասկանալու է բայց եթէ մեր ներկայ եպիսկոպոսութեան աստիճանն. 'ի մի բան նորաբողոք իրը կար առանց որոշ անուան. ժամանակը միայն եւ զարգացման չափահասութիւնը պիտի տպաւորէր անոր վերայ յատուկ անուն մի: Ինչպէս Առաքեալք նուիրապետութեան բոլոր աստիճաններն յանձինս իւրեանց կը կրէին եւ 'ի հարկին կը գործադրէին. նոնպէս եւս իւրաքանչիւր մասնաւոր եկեղեցւոյ հովիւ կամ վերակացու իւր եկեղեցւոյ մէջ թէ եպիսկոպոս էր, թէ ֆահանայ կամ երէց: Բայց յընթացս ժամանակի երբ այդպիսի առանձին եկեղեցիք ստուարացան եւ բազմացան, եւ երբ մէկ ֆաղափի մէջ հարկ կը լինէր զանազան աղօթատեղիներ հաստատել եւ հաւատացեալները բաժանել 'ի թաղս, քնական էր որ այլ եւս մէկ վերակացու եպիսկոպոսի հովուութեամբ չէին կարող շատանալ, եւ պէտք կը լինէր եպիսկոպոսաց օգնականներ եւս տալ, որք միանգամայն արտօնութիւն ունենային 'ի քացակայութեան եպիսկոպոսին՝ սորա պաշտօնի մէկ մասն կատարել: Եւ այսպէս

հետգիտել զարգացաւ եւ հաստատուեցաւ ֆահանայութեան կամ երիցութեան դասակարգութիւնը, որ, եպիսկոպոսութեան պէս, սկիզբն անորոշ եւ տարբեր անուններով կը կոչուէր: Այսպիսի բաժանման ապացոյցներ եւս չեն պակսիր առաքելական թղթոց մէջ, օրինակի համար երբ Պաղոս կը գրէ առ Տիմոթէոս. "Մի՛ անփոյթ առնել զշնորհացդ որ 'ի քեզ են, որ տուաւ քեզ մարգարէութեամբ 'ի ձեռնադրութենէ երիցութեան" թէ՛ եպիսկոպոսական եւ թէ ֆահանայական ձեռնադրութիւն կը նշմարուի: Ա. Տիմ. Դ. 14: Ա. Տիմ. Ե. 12. 19. պարզապէս ֆահանայից վերայ կը խօսի, մանաւանդ երբ կ'ըսէ, "զերիցուէ չարախօսութիւն մի ընդունիցիս, բայց եթէ երկուք կամ երիւք վկայիւք, իսկ որ մեղանչենն՝ առաջի ամենեցուն յանդիմանեա, զի եւ այլքն երկիցեն": Յորմէ կ'երեւի որ երէցն եպիսկոպոսէն տարբեր աստիճանաւոր էր եւ Տիմոթէոսի իրաւասութեան տակ էր, եւ Տիմոթէոս իբրեւ եպիսկոպոս իրաւունք ունէր ֆահանայի մը դէմ եղած ամբաստանութիւնն 'ի քննութիւն առնուլ կամ մերժել, եւ կամ զայն յանդիմանել՝ եթէ սխալանաց մէջ գտնուի:

(Շարունակելի)

ԹՈՐՈՍ Տ. Ի ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ